

Liturgidebat: Autorisation og frihed i 1830'erne og 2020'erne

Myndighederne har altid formelt fastholdt kravet om den fulde autorisation af liturgien, selvom den uformelt er blevet brudt. I 1800-tallet frygtede man en liturgisk opløsning, og der herskede en slags liturgisk anarki blandt præsterne. Grundtvig og H.N. Clausen forsøgte fra hver sin kant at stabilisere – måske er de eksempler til efterfølgelse i 2020?

Bragt i *Grundtvigsk Tidende*, 02/2020.

Tekst: Fhv. hospitalspræst og kirkehistoriker, ph.d. Jens Rasmussen

Liturgidebatten blev sat i gang af biskopperne for få år siden. Det skete som en fællesbeslutning på et bispemøde i april 2015. Biskopperne nedsatte tre fagudvalg, et om autorisation, et om gudstjeneste og et om dåb og nadver. I juni 2019 kom udvalgenes oplæg. Hensigten er, at der skal diskuteres i det kirkelige landskab. Oplægget om *Autorisation og frihed* har følgende spørgsmål til en liturgidebat: ”Er tiden inde til en mere minimal form for autorisation, altså en større grad af frihed? Frihed til at vælge andre salmer og bønner, frihed til at tilpasse tekstvalg til eksempelvis en stor dåbsmenighed, frihed til at bruge andre nadverliturgier, frihed til inddragelse af menigheden, frihed til andre eller ingen menighedssvar etc.?”

Det er et oplæg til diskussion, men det bliver ikke nemt at få omsat balancen mellem fasthed og frihed til formelle juridiske regler. Frihedens karakter er jo, at den kommer nedefra (menigheden), og hvis man så vil lave kirkeministerielle regler ovenfra, så er der fare for, at balancen forsvinder og friheden fryser til. Siden reformationen og især siden *Kirkeritualet af 1685*, med det tætte forhold mellem stat og kirke, har al liturgi været autoriseret af regenten, og med folkestyret siden 1849 sammen med regeringen. Det vil biskoppernes udvalg gøre noget ved. Biskoppernes oplæg beskriver den nuværende formelle autorisation af ritualerne i folkekirken, men der har tilbage i tiden uformelt været frihed, og der har tillige været sendt ansøgninger til stiftets biskop eller ministeriet om anvendelse af andre tekster, bønner m.m.

1800-tallets liturgistrid

I det meste af 1800-tallet blev den liturgiske frihed simpelthen meget ofte taget af præster. Det blev tilfældet i tiden efter Mynsters og præsternes forgæves forsøg på i 1830'erne at blive enige om at revidere Kirkeritualet med tilhørende alterbog. I den nuværende liturgidebat og i fagudvalgenes rapporter fra juni 2019 har man ikke rigtig beskæftiget sig med 1830'ernes ritualstrid og i denne sammenhæng Grundtvigs dåbssyn.

Præsterne Kr. Garne og P. Thyssen har desværre ikke fundet plads til professor Chr. Thodbergs skildring af den heftige dåbsdebat i 1830'erne (især med Grundtvigs tidlige skrifter), i deres redigering af Thodbergs utrykte forelæsningsrække fra 1996 om dåbsritualets historie, trykt i Tidsskriftet Fønix i 2017. I den nuværende ritualdebat læser mange denne 2017-udgave. Derfor er der grund til her at fremhæve ritualstriden i 1830'erne som betydningsfuld for nutidens ritualdebat. Der er også den grund, at denne ritualstrid er ophavssituation til Grundtvigs ritualkamp.

Under ritualdebatten i 1830'erne krævede Grundtvig og hans folk en fastholdelse af det gamle autoriserede dåbsritual (revideret 1783 af biskop Balle). Professor H.N. Clausen og hans mange

tilhængere blandt præster ville omformulere centrale led, for at gøre dem forståelige, men det svækkede det mysteriøse i disse led og reducerede det lutherske grundlag. De ændrede på egen hånd, når de forrettede dåb og nadver. Tradition stod overfor selvvalgt modernisering. Grundtvig foreslog liturgisk frihed og tilbød dobbelte autoriserede dåbsformularer, så begge fløje fortsat kunne blive i statskirken. Han ville sikre en balance mellem autorisation og frihed. Striden var alvorlig, og i denne debat fik Grundtvig skærpet sit syn på dåbsritualet, som siden har præget folkekirken i de centrale led om dåbspagten (djævlforsagelse og tro). Her fastholdt han ud fra dåbsbønnen om genfødsel, at Gud i dåbspagten ”haver forladt dig alle dine synder”, en formel som var kritiseret af H.N. Clausen, der i det hele taget havde afvist arvesyndslæren. Alt det vidner Grundtvigs debatskrifter fra 1830’erne om, bl.a. skriftet *Om Daabs-Pagten* (1832, se Grundtvigsværker.dk), som blev læst af præster og vakte lægfolk.

Liturgisk anarki

Den uløste ritualstrid i 1830’erne havde konsekvenser. De frie tilvalg af salmer, bønner og bibeltekster eksisterede allerede i kølvandet på denne strid. Mange præster var fortsat utilfredse med Kirkeritualets 1600-tals formuleringer. Det lå heller ikke i tiden at kunne foretage en skrap kontrol. Da man ikke kunne enes om en ritualrevision blev de gamle sproglige formuleringer børstet af, man formulerede egne mindre ændringer i dåbsritual og nadverritual, formulerede bønner og tilvalgte nye prædikentekster.

Intet af det foretagne var fuldt autoriseret. Noget var på prøve, andet var næsten accepteret at bruge, f.eks. biskop Mynsters alterbogs- og ritualforslag fra 1839, der udkom samme år i bogform og i et mindre format, så det var hurtigt at medbringe for præster. Mynsters forslag blev især brugt af den store midtergruppe af præster, som var inspireret af biskop Mynsters og senere biskop Martensens prædikensamlinger, som de også flittigt brugte. Mynsters forslag til nye prædikentekster fra 1839 udgjorde hovedbestanddelen af de udvalgte tekster til 2. tekstrække, autoriseret i 1885, men forinden anvendt flere steder. Der var således tradition for en taget frihed, fordi det var svært for præster at anvende Kirkeritualets formuleringer fra 1600-tallet.

Kirkeligt skisma?

I 1800-tallet frygtede man en liturgisk opløsning. Myndighederne fastholdt formelt kravet om den fulde autorisation af liturgien, selvom den uformelt blev brudt. Hvis man sammenholder 1800-tallets liturgistrid med i dag, kan man frygte, at en miniautorisation, som i denne tid fremføres og som giver for meget slip på helheden, vil udvikle sig til et kirkeligt skisma mellem forskellige fløje. Derved gentager historien sig. En liturgisk frihed i ”periferien” af ritualerne er på tale, men betyder det, at kerneleddene i dåbs- og nadverritualer skal forblive uantastet eller kan de også røres? Med ændringer i centrale led i folkekirken nuværende *Ritualbog 1992* kan man løbe ind i en ny ritualstrid, hvis man da ikke, som både Clausen og Grundtvig foreslog, vælger at have dobbelte formularer, f.eks. i dåbsritualet: En traditionel og en moderne. Det var opfattelsen dengang, at dobbelte formularer kunne sikre balancen mellem autorisation og frihed.